

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Sermaye Birikimi ve Devlet Ekseninde Merkantilizmi Anlamak

Mustafa ÖZİŞ <https://orcid.org/0000-0003-0524-5499>

To cite this article: Öziş, M. (2026). Sermaye birikimi ve devlet ekseninde merkantilizmi anlamak. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 11(2), 839-863

Received: 05 Jan 2026

Accepted: 10 Mar 2026

Published online: 07 Apr 2026

©All right reserved

This manuscript is licensed under Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License ([CC BY NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)).

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume 11, Issue 2, pp. 839-863, 2026

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Original Article / Araştırma Makalesi

Received / Alınma: 05.01.2026 Accepted / Kabul: 10.03.2026

Doi: <https://doi.org/10.25229/beta.1856967>

Sermaye Birikimi ve Devlet Ekseninde Merkantilizmi Anlamak

Mustafa ÖZİŞ^a

^aDr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-0524-5499>

Öz

Merkantilizm, iki yüzyılı aşkın süredir kullanılagelen iktisadi kavramlardan biridir. İktisadi literatürde özellikle 2008 küresel ekonomik krizinden sonra kullanımı daha da artmıştır. Bu çalışmada, klasik merkantilist dönemdeki sermaye birikiminde devletin rolünü orijinal metinlere başvurarak ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu doğrultuda ilk olarak Adam Smith'in değerli madenler konusundaki eleştirisinin tarihsel anlamını inceliyoruz. Sonrasında merkantilistlerin devlet gücünü sermaye birikimine doğrudan bir araç olarak kullanmak istediklerine yönelik bir tartışma yürütüyoruz. Son alt bölümde ise, dönemimizde yaşanan siyasal geçiş süreci içerisinde verginin ekonomi politiğine değiniyoruz. Çalışma, sonuç bölümündeki değerlendirmemizle noktalanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Merkantilizm,
Sermaye Birikimi,
Devlet

JEL Kodu

B12, B14, B17

İletişim Mustafa ÖZİŞ ✉ ozis@ankara.edu.tr 📧 Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, TÜRKİYE.

Atıf Öziş, M. (2026). Sermaye birikimi ve devlet ekseninde merkantilizmi anlamak. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 11(2), 839-863.

This manuscript is licensed under Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License ([CC BY NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)).

Understanding Mercantilism in the Context of Capital Accumulation and State

Abstract

The concept of mercantilism is one of the economic concepts that has been in use for more than two centuries. Its usage in economic literature has increased even more after the 2008 global economic crisis. In this study, we will try to reveal the role of the state in capital accumulation during the classical mercantilist period by referring to original texts. In this direction, we will first examine the historical meaning of Adam Smith's criticism regarding precious metals. Afterwards, we will conduct a discussion on how mercantilists wanted to use state power as a direct tool for capital accumulation. In the final subsection, we will touch upon the political economy of taxation within the political transition process experienced in our period. The study finishes with our assessment in the conclusion section.

Keywords

Mercantilism,
Capital Accumulation,
State

JEL Classification

B12, B14, B17

1. Giriş

Merkantilizm, ekonomi politiğin eski fakat pek başvurulan bir kavramı olmamasına rağmen, 2008 küresel ekonomik krizinden sonra, devletin iktisadi alandaki müdahalelerinin daha fazla görünür olmasıyla birlikte, yaygın olarak başvurular hale gelmiştir.¹ Kavramı ilk kullananlardan biri, “Ulusların Zenginliği”nin yaklaşık beşte birini merkantilizm eleştirine ayıran Adam Smith’tir. Smith’ten bu yana da serbest ticaret ve rekabeti savunan liberal iktisatçılar merkantilizme karşı ideolojik bir mücadeleye girişmişlerdir. Mücadelenin en önemli noktası sermaye birikiminde devletin rolü üzerinde şekillenmektedir. Merkantilistler devletin rolünü, teşvikler, gümrük vergileri, vergi teşvikleri gibi, sadece iktisadi olanla sınırlanmaz; devletin siyasal, askeri gücünün de sermaye birikiminin devamlılığının sağlanması için kullanmak isterler.

¹ Merkantilist dönemden anlaşılması gereken 16. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın ortalarıdır. İngiltere için 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra gücü azalan bu düşünce yerini bilindiği gibi, klasik ekonomi politiğe bırakmıştır. Ancak aynı İngiltere’de, 19. yüzyılın sonunda Almanya ve ABD’ye karşı rekabet gücünün azaldığı yıllarda, merkantilizm düşüncesi, neo-merkantilizm adıyla yeniden ortaya çıkmıştır. Günümüzde daha çok Çin’in iktisadi uygulamalarına ve buna karşı diğer devletlerin geliştirdikleri iktisat politikalarına atıfla kullanılmaktadır. Çin söz konusu olduğunda, devlet kapitalizminin uluslararası rekabette etkinliği azalttığı iddiası bağlamında pejoratif manada kullanılmaktadır. Örneğin, Çin “yenilik merkantilizmi” (*innovation mercantilism*) uygulamakla dahi eleştirilmektedir (Atkinson, 2021). Diğer taraftan, dönemin ABD Başkanı D. Trump’ın da merkantilist politikalar uygulamak istediğine yönelik tespitler söz konusudur (Ahmed & Bick, 2017). Güncel tartışmaya burada giremeyeceğiz ancak şunu belirtelim ki güncel tartışmalarda bazen sadece dış ticaret açıklarını kapatma ve/veya belirli sektörler için devlet destekleri merkantilizm olarak adlandırılmakta, devlet müdahalesini tarafsız, ilgili ülkenin tüm sınıfları için yapıldığı örtük olarak kabul edilmektedir. Çalışmada, klasik merkantilist dönem olarak adlandıracağımız dönemde yani İngiltere’nin henüz kapitalist birikim sürecinde hegemonik gücünü kabul ettiremediği dönemin iktisadi düşüncesini ortaya çıkarmaya çalışarak, sermayenin bu açık sözlü temsilcilerinin sermaye birikiminin önündeki engelleri aşmada devlete yükledikleri işlevi inceleyebileceğiz.

Üzerinde mutabakata vardıkları ve yaklaşık yüz elli yıllık bir dönemde sürekli savundukları en önemli iddialardan biri, “güç (*power*) ve kârın (*profit*)” birlikteliğidir.² Hangisinin öncelikli olacağı konusunda farklı düşünceler olsa da ikisinin birbirinden ayrılamayacağı konusundaki hemfikirdirler.

Adam Smith merkantilizm eleştirisi sadece devlet müdahalesinin reddedilmesi ile sınırlı değildir. Değerli madenler/para ile sermayeyi ve refahı özdeş kabul ettiklerinden dolayı dış ticaret fazlasını birincil amaç olarak düşündüklerini belirtir. Çalışmada göstermeye çalışacağımız gibi, değerli madene dayalı paranın dönem itibari ile özel bir önemi vardır. Bunun yanı sıra, dört başı mamur teorik bir çerçeve sunmasalar da inceleyeceğimiz yazarlarda göstereceğimiz gibi, en azından sezgisel olarak kontrol edemedikleri meta üretim süreçlerindeki “değeri” görmüşler ve faaliyetlerin sadece ticaretle sınırlı kalmasını tercih etmemişler; bu anlamda korumacılık, kolonizasyon, ham madde temini ve rakip ülkelerin aynı pratiklerden dışlanması gibi konularda devletin gücünün “geçiş süreci”nde kullanılmasını açıkça istemişlerdir. “Güç kullanmak” gibi nezaketsiz bir eylemi egemen iktisat teorisinin analiz etmesi pek beklenmez. Sermaye birikiminin güç ile ilişkisinin analizi iktisadi analizin tarih öncesine bırakılır. Ancak Smith’in neredeyse lanetlemesine rağmen, eleştirisinin üzerinden iki yüz elli yıl geçtikten sonra dahi pek çok defa yerle bir edilip yanlışlandığı ileri sürülen ancak aynı düşüncenin kutsadığı sermaye ve devleti yöneten sözcüleri tarafından tekrar tekrar *yeni biçimlerde* canlandırılıp, en azından iktisat politikaları bağlamında yürürlüğe koyulan/koyulmak istenen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Bu nedenle, Türkçe literatürde eleştirel bağlamda üzerinde pek durulmayan merkantilizmin anlaşılması gerektiğini düşünüyoruz.

Çalışmada ilk olarak, liberal iktisatçıların Smith’ten miras aldığı yanlış yorum üzerinde durulacak, dönemin yazarları bakımından değerli madenler, diğer adıyla “para tutkusu”nun (*love of money*) nedenleri tarihsel koşullar bakımından anlaşılmaya çalışılacak ve “Midas Yanılgısı”na düştükleri iddiasının geçerliliği sorgulanacaktır. Bunu takip eden alt bölümde, merkantilistlerin iktisat politikalarını belirlemeye çalıştıkları örneklerle yer verip, sermaye birikim sürecinde devlete

² “Güç ve kâr” bazen “güç ve bolluk (*plenty*)” olarak da kullanılır. Güçten kasıt devletin dolaysız savaş gücüdür. Bazen de devletten alınan imtiyazlara dayalı olarak -başta Doğu Hindistan Şirketi olmak üzere- şirketlerin uzak coğrafyalarda, paralı askerlerine dayalı güçleridir. Bir anlamda “devletleşen” şirketler söz konusudur. Metnin içinde bu konuyu açacağız.

³ ABD’nin Çin karşısında imalat sanayiinin görece gerilemesi, rekabet gücünün erimesiyle birlikte Trump’ın II. döneminde de merkantilist politikalara başvurduğu tartışılmaktadır (Helleiner, 2019:21).

biçtikleri rolün somut örneklerini ortaya koymaya çalışacağız. Son alt bölümde ise, seçilmiş merkantilist yazarların vergi konusundaki görüşlerini, 17. yüzyıl İngiltere’inde yaşanan “siyasal geçiş süreci” bağlamında değerlendireceğiz. Çalışma sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

2. Midas Yanılgısı Gerçek Olabilir mi?

16. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan ticari canlanma geleneksel olarak sikke kıtlığı çeken İngiltere’yi 17. yüzyılda giderek daha fazla zorlamaya başlamıştır. Sikke talebi 1540-1600 yılları arasında yüzde beş yüz artarken sikke arzındaki artış ise yaklaşık olarak yüzde altmışlarda kalmıştır (McNally, 2023:214). 16. yüzyıldaki bu kıtlık, şiddeti azalmaksızın bir sonraki yüzyılda devam etmiş ve İngiltere 17. yüzyılın başında büyük ölçüde para/sikke kıtlığının neden olduğu derin bir iktisadi kriz yaşamıştır. Kâğıt para ya da itibari paranın var olmadığı durumda ticaretin sürdürülmesi, servet birikiminin sağlanması değerli madenlerden kesilen sikkelere bağlıdır. Bu koşullarda çözüm geçici ancak her an tuzla buz olabilecek yöntemlerle sağlanıyordu. McNally uygulanan çözümlerden birinin veresiye alışverişi olduğunu belirtir; veresiye, nakit alışverişe oranla giderek artmıştır. Yanı sıra değersiz olarak adlandırabilecek metallere -demir, bakır vs.- kesilen markalarla işler yürütülmeye çalışılmaktadır. Marka kullanımının yaygınlığını örneklemek gerekirse, 1660 yılında Londra’nın finans merkezinde 3500’den fazla marka üreticisi bulunmaktadır (McNally, 2023:215). Marka vb. çözümler ülke içinde itibari parayı ikame etmede geçici olarak kullanılabilirse de bunlar nihai olarak değerli madenlerden kesilen sikke biçimine dönme ihtiyacını ortadan kaldırmıyordu. Bu ihtiyacı değerli madenlere verilen önemin ilk nedenlerinden biri olarak tespit edebiliriz.

Konunun bir diğer boyutu feodalizmin çözülmesi ile başlayan ancak ele aldığımız dönemde henüz tamamlanmamış olan kraliyet ile burjuvazi arasındaki egemenlik mücadelesine bağlı olarak sürekli orduya (*standing army*) ve paralı askerlere duyulan ihtiyacın artmasıdır. 17. yüzyıl İngiltere’i siyasal egemenin belirlenmesi için 1641-52 yıllarında İç Savaş yaşamıştır. Bu yüzyılda gerek içerdeki egemenlik mücadelesi gerekse diğer ülkelerle girişilen savaş ve gerekse de askeri teknolojideki gelişmeler nedeniyle savaşların finansmanı önemli bir mesele haline gelmiştir. Giderek daha fazla satın alınmış asker ile gerçekleştirilen bu mücadele değerli madene olan ihtiyacı arttırmıştır (Conti, 2018:191).

Artan para talebi karşısında herhangi bir gelişmiş kredi sistemi de mevcut değildir, açılan krediler karşılıklı güven esasına bağlı olarak sıkıca “kültürel sermaye” ile yürütülmektedir. Bu

nedenle, kredi kullanımını hayli yerel bağlantılar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. İlave olarak, I. Elizabeth'in mali danışmanı olan Thomas Gresham'ın (1519-79) adıyla anılan Gresham Kanunu'nun ortaya çıkmasına neden olan parasal ortam 17. yüzyılda da azalmaksızın devam etmiştir. Devalüe edilmiş, kırılmış sikkeler ve kalpazanlık sorunu nedeniyle iyi paraların tedavülden çekilmesi ya da yurtdışına gönderilmesi sikke kıtlığını arttırıcı işlev görmekteydi.⁴

Sikke ihtiyacını arttıran bir başka neden ise İngiltere'nin 17. yüzyılın sonuna kadar Hindistan bölgesi ile ticaretinde sürekli olarak net açık vermesidir. Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla yürütülen bu ticaretin sürdürülmesi için muazzam miktarda değerli madene ihtiyaç duyulmaktaydı (Banaji, 2023:62)⁵. Hindistan bölgesi ile yapılan ticarete İngiltere'den talep edilen neredeyse tek şey değerli metallereydi ve bunun karşılanması için söz konusu metallere madenine sahip olmadıkça dünyanın başka yerlerinden bunları temin etmeniz ya da bugünkü terimlerle -normal şartlar altında- dış ticaret dengenizin fazla (veya o günkü tanımlamayla lehte ticaret dengesi) verilmesi gerekiyordu. Sadece Hindistan bölgesi ile sınırlı kalmayan dış ticaret artışı bununla bütünleşmiş olan üçgen ticareti vasıtasıyla da artmıştır. Artan dünya ticareti kendisi için gerekli olan bir “dünya parası” ihtiyacının giderilmesini gerektiriyordu. Dönemin şartları bağlamında dünya parası ancak değerli maden içeriğine sahip sikkeler vasıtasıyla oluşturulabilirdi.⁶

Buraya kadar sıralamaya çalıştığımız nedenlerden dolayı sikkeye ülke içindeki ekonominin işleyişi ve dış ticaretin sürdürülebilmesi için mutlak olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Hinton ise para

⁴ Sorun ciddiye ve hükümetlerin yanıtı da aynı ciddilikteydi. Ünlü liberal filozof John Locke, gelmiş geçmiş en büyük fizikçilerden biri olan Isaac Newton'ın 1696 yılında darphane müdürü olarak atanmasını sağladı. Newton üç yıl sonra darphane başkanı oldu ve 1727'de ölene kadar görevine devam etti. Newton işini çok sevdi, göreve geldiği ilk yılda en az 15 kişiyi sikke ile ilgili suçlardan idam ettirdi. Locke ise meseleyi mülkiyet hakkının gaspı olarak kavıyordu (McNally, 2023:217-20). Newton üzerinde bu bağlamda etkisi var mıydı bilmiyoruz ancak Locke için Newton'ın kutsal bir iş yaptığını söyleyebiliriz.

⁵ Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan anakarası ve çevredeki bazı adalarla olan ticaretin tekeline sahiptir. Yapılan ticaretin ana kalemleri tekstil ürünleri, baharat, çay ve afyondur. Üretimi iklim ve toprağın özelliklerine bağlı olanları İngiltere'de üretmek iktisadi manada fantezi olabiliyordu ancak İngiliz “ticari sermayesi” Avrupa ve İngiltere'de var olan Hindistan patiska ve kumaşlarına yönelik doymak bilmez talebi, kendi ülkesinde üretmek karşılama politikasını sistemli olarak uygulamıştır. Başlarda Hint ürünlerinin kalitesine ulaşılmasa da ısrar sürdürülmüş ve 17. yüzyılın sonlarında İngiliz tekstili dünyada söz sahibi olmaya başlayabilmişti. Doğu Hindistan Şirketi'nin tekstil ithalatı artarken, bunların iç piyasaya -İngiltere'ye- girmesi engellenmeye çalışılmıştır. “Güçlü Avrupa devletleri paradoks yaratarak Asya kumaşlarını Avrupa'nın dışında tutmayı başarmış ve başta Afrika olmak üzere Avrupa sahillerinin ötesindeki her yere satmışlardı.” (Beckert, 2020:90). Böylece üçgen ticaretinin vasıtasıyla hem koloniler için köle emeği hem de koloni üretimlerini dünya piyasasına satarak değerli madenlere ulaşımın sürdürülmesine çalışılmıştır.

⁶ 17. yüzyılda sikke kıtlığının ciddiyetini gösteren önemli çalışmada Muldrew, bunun ücretliler üzerindeki ekstra maliyetinin olduğunu tespit etmektedir. Yoksullar iş bulsalar dahi ücretler zamanında ödenememekte ya aynı ödemeyi kabul etmeye razı olmakta ya da yardım kuruluşlarının insafına kalmaktaydılar (Muldrew, 2001:105).

ile sermaye ilişkisine söz konusu dönemde ağırlıklı olarak geçerli olan üretim tekniğine dikkat çekerek başka bir anlam kazandırır. Sanayi Devrimi öncesinde, küçük üreticilerin hâkim olduğu manüfaktür döneminde, sabit sermayenin değişken sermayeye oranı görece azdır. Sermaye daha çok istihdam ve hammadde satın alımında kullanılmaktadır. Bu nedenle, Hinton'a (1955) göre para, değerli madene bağlı sikke biriktirmek pekâlâ sermaye biriktirmek anlamına gelebilirdi. Dobb (1992:195) da benzer görüştedir; paranın, sermaye olarak kabul edilmesini dönemin koşulları bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ve karıştırılmasının kredi sisteminin pek az geliştiği ve girişimin gelişmekte olduğu bir çağda anlaşılabilir olduğunu belirtir. Kapital'in üçüncü cildinde Marx (2015:328), "tüccar sermayesi" özelliğini yukarıdaki yazarlara tarihsel referansları içerecek biçimde genelleyerek ortaya koyar: "Ama meta mübadelelerine tüccarın aracılık ettiği üretim alanlarının toplumsal örgütlenmesi ne şekilde olursa olsun, tüccarın serveti her zaman para cinsinden bir servet biçiminde var olur ve onun parası her zaman sermaye olarak iş görür."

Sadece "para tutkusu"na kapılmış bir zihniyet için süregiden sikke açlığını gidermek "tüccar sermayesi"nin temel özelliklerinden biri olan basit değişim vasıtasıyla [para(P)-meta(M)-para(P)]; *ceteris paribus* $P' > P$] mümkün olabilirdi. Mekânsal farklılıklar-kıtlık rantı ya da eşitsiz değişimle iş görebilen tüccar sermayesi, üretim süreçlerini dönüştürücü bir etkiye sahip olmaksızın, bu türden bir işlevi üstlenmeksizin varlığını sürdürülebilir.⁷ Halbuki merkantilistler basit değişimle sınırlı kalmayıp üretim sürecini yeniden örgütlenmesine yönelik girişimler gerçekleştirip, düşünce geliştirmişlerdir. El koyabilecekleri değerin arttırdıkları üçgen ticaretinin ayaklarını oluşturan köle emeğine bağımlı plantasyon üretimini buna örnek gösterebiliriz.

Bunun yanı sıra merkantilistlerin giderek ön plana çıkardıkları şey, İngiltere'deki özellikle tekstil üretiminin desteklenmesi ve korunmasıdır. 17. yüzyılın başında yazan ve Smith dönemine kadar en çok atıf alan yazar olan Thomas Mun⁸, Doğu Hindistan Şirketi'nin değerli maden ihracının İngiltere'ye zarar vermediğini kanıtlamaya çalışır. Şirket'in Hindistan dokumalarıyla henüz rekabet edemeyen İngiltere'ye ithalat yaptığını ancak bunların re-export edildiğini belirterek, Şirket'in toplamda değerli maden bakımından avantaj sağladığını iddia eder. Mun'un

⁷ "Tüccar sermayesi"nin çözücü etkisi tartışmasına burada giremeyiz ancak Marx'ın çözücü etkiyi koşullara bağladığının altını çizelim: "Ticaret, bu yolla, eski ilişkileri çözer. Para dolaşımını artırır. Artık, üretim fazlasına el koymakla kalmaz, giderek üretimin kendisini ele geçirir ve birer bütün olarak üretim dallarını kendine bağımlı kılar. Ne var ki söz konusu çözücü etki, üretici topluluğun doğasına fazlasıyla bağımlıdır." (Marx, 2015:332).

⁸ Burada merkantilist yazarların elbette hepsini kapsayamayız ancak seçilenlerin genel eğilimi ortaya çıkarmaya yeterli temsil güçlerinin olduğunu iddia edebiliriz.

refah tanımında ülkenin doğal zenginlikleri yer alır ancak bununla yetinmez; işgücünün de doğal zenginlik olarak addedilerek ihmal edilmesinin, istihdam edilmemesinin başta Hollanda olmak üzere diğer uluslara önemli avantaj sağlayacağını belirtir (Mun, 1995:134). Dokumacılığın (*clothing*) refaha (*wealth*) ve yoksul halkın istihdamındaki önemine dikkat çeker. Fakat savaş zamanında gündelik gereksinimin karşılanamayacağı endişesi ile tarım ve balıkçılığa dokumacılıktan daha fazla güvenilmesi gerektiğini belirtir. 1620'ler gibi, İngiliz dokumacılığı için erken sayılabilecek bir tarihte, Mun'un dokumacılığı ancak güvenlik meselesi söz konusu olduğunda ikinci plana atması önemlidir (Mun, 1995:137).

Yüzyılın sonlarında yazan ve yine Doğu Hindistan Şirketi yöneticilerinden olan Sir Josiah Child (1630-1699) ise şirketin savunusunda "istihdamı" öncelikli olarak vurgular. Dış ticaretin, ulusa fayda mı yoksa zarar mı sağladığı, lehte dış ticaret dengesiyle ölçülmekten ziyade "işgücü dengesi" (*labour balance*) ile ölçülmesi gerektiğini savunur. Dış ticaretin ulusa fayda mı zarar mı verdiği değerlendirmesinin manüfaktürü teşvikte ne ölçüde etkili olduğuna göre yapılması gerektiğini düşünür. Bu anlayış dönemin yazarlarını lehte dış ticaret ilkesi yerine "dışarıdan sağlanan gelir" (*foreign paid income*) adını verdikleri bir ilkeye doğru yönelmelerine neden olmuştur (Magnusson, 1995, s.26-30). Child'ın (1995a, s.34) söz konusu şirketi savunusunda vurgu yeni ilkeye uygun biçimde Hindistan'dan ithal edilen *hammadelerin* ucuzluğuna ve önemine kaymıştır.

Elbette merkantil dönem gibi uzun bir süre için farklı yazarların karşı görüşleri bulunabilir ve bunlara itiraz edilebilir. Ancak daha yüzyılın başlarında, başarısız Cockayne Projesi'nde (1614) ortaya konulan amaçların 17. yüzyıl boyunca farklı vurgularla sürdüğünü ve yüzyılın sonuna yaklaştıkça vurgusunun arttığını söyleyebiliriz.⁹ Örneğin, yüzyılın sonunda yazan John Cary (1995:9), Doğu Hindistan Şirketi'nin İngiltere'ye zarar verdiğini belirtir ve hükümetin bütün dış ticareti İngiliz manüfaktürünü geliştirecek biçimde regüle etmesini ister ve şunları yazar: "Bu çalışmada amaçladığım tek şey, İngiltere'nin soylularını (*gentry*) kendi imalatlarımızı daha çok sevmeye ikna etmek, onları örnek olarak bizim manüfaktürlerimizin giyilmesini teşvik etmek ve

⁹ Proje ile kumaş ihracatında Hollandalıların Baltık'taki egemenliğine son vermek isteniyordu. Özetlersek Proje vasıtasıyla İngilizler kumaş üretiminin en kârlı aşamaları olan boyama ve bitirme işlemlerini *içerde* yapmak istiyordu. Bu nedenle de bitmemiş kumaş ihracatını (*semi-finished woollen cloth*) yasaklamışlardı. Proje fiyaskoyla sonuçlandı, Hollanda ile girilen bu rekabet İngiltere için erkendi. Söz konusu hem teknik olarak hem de ehil işgücüne sahip değildi (Dobb, 1992). Dobb (1992) daha 1611 yılında I. James tarafından imalatı destekleyici bir politika izlenmeye başlandığını ve I. Charles ve Cromwell tarafından da söz konusu politikanın sürdürüldüğünü belirtir.

bizimkiler evde açlıktan ölürlen başka ulusların yoksullarına iş vermeyi tercih etmemektir.” İngiltere’de manüfaktürün teşvikine yönelik merkantilist düşünce 17. yüzyılın sonlarına doğru sömürgelerdeki üretimi denetlemeyi de içermeye başlamıştır (Dobb, 1992:185). “Dışardan sağlanan gelir” düşüncesine uygun biçimde söz konusu merkantilist düşüncenin önemli gayelerinden biri, ithalatın içeriğinin olabildiğince hammadde, ihracatın ise manüfaktür malları olmasıdır. Örneğin 1729 gibi, değerli maden tutkusu için geç sayılabilecek bir tarihte Ticaret Odası (*Board of Trade*) danışmanı ve tüccar olan dönemin popüler ismi Josuah Gee manüfaktür üretiminin korunması konusunda ısrar eder, aksi takdirde değerli madenlerin dışarıya gidişine mâni olunamayacağını belirtir. Amaç yine değerli madenlerin elde edinilmesi gibi gözükse de Gee bunu korumacılığı desteklemek için bir “pazarlama” olarak kullanmaktadır, vurgu tüccar sermayesinden sınai sermayesine kaymıştır (Barth, 2016:283). Bu türden bir “pazarlama” ihtiyacının iktisadi gerçeklikte karşılığının olmadığı söylenemez. Günümüzde dahi iktisadi işleyişin normal olarak sürdüğü zamanlarda kabul gören itibari paraya yönelik güven, krizin niteliğine bağlı olarak azalabilmekte; altın, içeriğindeki emek değerinde katkısıyla ilk tercih edilen değer saklama aracı olabilmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta da gerek İngiliz sterlini gerekse ABD dolarının dünya parası olarak kabul edilmelerinin başlangıç aşamalarında altına dayalı olmasıdır.

Kraliyet, soylular, burjuvalar arasından nasıl yönetecekleri (anayasal sorun) ve yönetileceklerin kimler olacağı (sınıfsal hakimiyet) konularına ancak İç Savaş’la karar verilmiş olan 17. yüzyıl gibi bir dönemde elbette iktisadi düşüncede de farklılıkların ortaya çıkması neredeyse kaçınılmazdır. Hill’in (2016) deyiimiyle, 17. yüzyıl “Devrimler Çağı”dır; böyle bir dönemde iç içe geçmiş çıkarların zaman içinde çözülmesi ya da karşıt hale gelmesi vb. karmaşık ittifaklar sıkça gözlemlenebilir. Ancak yine de zayıf vurguların yüzyıl ilerledikçe güçlenmiş biçimde “Sanayi-Sermayesi Merkantilizmi”ne doğru evrildiğini (Barth, 2016), değerli madenlere yapılan vurgunun zaman içinde değişse de bugün olsa yapısal faktörler diyebileceğimiz nedenlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

3. Sermaye Birikiminde Devletin Rolü ya da “Kâr ve Güç”

Smith başta olmak üzere, liberal iktisatçılar serbest ticaretin uluslara sadece refahı değil, aynı zamanda barışı da getireceğini iddia etmiştir. Sonrasında ise iktisadi alan ile politik alanın birbirinden ayrılması nedeniyle, bunlar farklı doğrulama kategorilerince değerlendirilmeye başlanmış ve devlet erkinin kullanılması ile sermaye birikim süreçleri arasındaki ilişki kolayca

tespit edilemez hale dönüşmüştür. Merkantil dönemde ise devlet erkinin iktisadi alanda kullanılması başka bir deyişle sermaye birikimine devletin katkısı kaba gözlemlerle dahi tespit edilebilir bir haldedir.

Marx'ın alaycı biçimde belirttiği gibi, “[e]konomi politiğin inceliklerle tutulmuş kayıtlarında ezelden beri saf ve temiz bir hava hüküm sürmüştür” (Marx, 2011:687). Merkantilist dönemde “ticaret savaşları” dendiğinde göstermeye çalışacağımız gibi kelimenin sözlük anlamıyla çoğu zaman gerçek bir savaş söz konusudur. Günümüzde ise Marx'ın işaret ettiği “saf ve temiz hava”nın etkisiyle çoğu zaman gümrük tarifeleri, devlet teşvikleri, kotalar anlaşılmaktadır. “Ticaret” ile ilgilenen liberal iktisatçılar, “savaş”ı çoğu kez politik basiretsizlik vb. konulara indirgemektedir. Bu anlamda, günümüzde liberal iktisatçılar, kapitalist üretim biçiminin artı-değerin ele geçirilmesi aşamasını nasıl mistifiye etmeye çalışıyorlarsa, devletlerin güç kullanımının sermaye birikimindeki rolünü de benzer biçimde mistifiye etmeye çalışmakta, doğrudan güç kullanımını iktisadi analizin dışında değerlendirmektedirler.

Merkantil dönemde sermaye birikiminde devletin rolü, kamu borçlanması, vergi teşvikleri vb. gibi yalnızca saf iktisadi vasıtaların ötesindedir. Zorun meşru kullanıcısı devlet, fiili olarak zor kullanarak sermaye birikim sürecinin içindedir. Bununla uyumlu olarak da ne iktisat politikasında ne de düşüncesinde iktisadi ve siyasi alan ayrılmıştır. Merkantilist yazarlar tarafından “kârın (sermayenin) ve gücün (devletin)” birlikteliği açıkça telaffuz edilir. Örneğin Mun, risalesi boyunca sürdürdüğü Hollanda düşmanlığına (karşıtlığı demek yeterli olmaz) bir anlamda şöyle noktayı koymaktadır: Hollandalıların açık deniz doktrinine (*Mare Liberum*) bağlı olarak Majestelerinin denizinde balık avlayamayacaklarını belirtir ve bu sorunun çözümüne yakın zamanda sözle değil, kılıçla (*decided by swords, rather than words*) karar verileceğini vurgular. Mun için bu yalnızca bir durum tespiti değil, kazananın İngiltere olması şartıyla bir temennidir (Mun, 1995:136-37). Kârın ve gücün birlikteliği konusunda yazan bir başkası ise şunları söylüyor: “Şimdi güç ve güvenlik iki şekilde düşünülebilir: ya savunma ya da saldırı; eğer önceki iddialar kabul edilirse, iyi düzenlenmiş bir ticaret bir prensi, soylularını, Yahudi olmayanları (*gentiles*) ve Tebaasını zenginleştirir, ki bu zorunludur, benim için bu noktayı da haklı çıkarmak kolay olacaktır; çünkü zenginlik üreten şey, aynı zamanda güç ve güvenlik de üretir, öyle ki, ister saldırı ister savunma olsun, hazine (*treasure*) savaştaki gücün kuvvetidir (*nerve and sinew of war*)” (Roberts, 1995:273). Benzer biçimde hazineye vurgu yapan bir diğer yazar: “Bundan daha açık bir şey yok, dünyanın bu bölgesindeki şu andaki duruma göre, en uzun dayanabilecek hazineye sahip olanlar, kesinlikle

en uzun kılıca sahip olacaklardır” (Clement, 1995). Savaşların maliyetlerinin arttığına dikkat çektikten sonra Child bir anlamda noktayı şöyle koyar: “Bana göre Kâr ve Güç kesinlikle birlikte düşünülmelidir” (Child, 1995b, s. 73). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür (Öziş, 2001:80-93).

Liberal siyaset felsefesinin önemli isimlerinden, merkantilist düşünceye de katkıları olan John Locke’un sömürgelerdeki topraklara zorla el koymayı meşrulaştırmasına değinerek bu alt bölümü sonlandırmak isteriz. İngilizler kendi içlerindeki ilk birikim sürecinde hiç kimsenin olan (*res nullius*) toprakları belirli bir mülkiyet hakkı tanımını vasıtasıyla özel mülkiyet haline getirmişti. Sömürgelerde kimseye ait olmayan veya birilerine ait olan ancak yeterince verimli kullanılmadıklarını ileri sürdükleri topraklar konusundaki ele geçirme doktrini 17. yüzyılda üretilmeye başlanmıştır. 17. yüzyılda doğa durumu düşünürleri doğal hak kavramına vurgu yapmaya başlamışlardır. İktisadi verimlilik kriterlerinin süzgecinden geçirilen doğal hak kavramı, “haklı savaş doktrini”ne meşruiyet verecek biçimde yorumlanabilmiş ve sömürgelerle gerçekleştirilecek savaşa düşünsel gerekçeler üretilmiştir. “Haklı savaş” özellikle sömürgelere yönelik savaşlara ve köleliğe meşruiyet kazandırılması için kullanılmıştır. Sömürgelerde işletilmeyen toprakların yerleşimciler tarafından işletilmesinin engellenmesi, başka bir deyişle iktisadi manada verimsiz bırakılması, “haklı savaş”ın gerekçesi olarak karşılıklarına çıkarılmıştır. Söz konusu yüzyılın liberal filozofu Locke’un bu konudaki düşüncelerini Wood aracılığıyla şöyle özetleyebiliriz: “Fetih ve savaş konusu, iyileştirilmemiş toprakların haklı savaşın bir amacı olabileceği yönünde işlenir... Sömürgeci yayılmayı yeni, temel olarak, kapitalist mülkiyet kavramına dayandırır. Onun mülkiyet teorisinde emperyalizm doğrudan iktisadi bir ilişki haline geldiğini görürüz, bu ilişki her ne kadar acımasızca dayatılsa ve sürdürülse de.” (Wood, 2016:116-7).

Devletin, sermaye birikimindeki sorunların aşılması için aktif olarak rol oynadığı bir diğer önemli konu denizcilik ile ilgili düzenlemelerdir. İngiltere hükümetleri 1651 ve 1660 Seyrüsefer Kanunlarını (*Navigation Acts*) çıkarmıştır. Sadece denizciliği teşvik etmekle kalmamış, koloniler ve diğer bölgelerle ticaretini manüfaktürü korumayla sonuçlanacak biçimde düzenlemiştir. 14. yüzyıldan beri İngiliz Kanalı balıkçılık yapan Hollandalıların bu faaliyetine son vermeyi amaçlamıştır. Ayrıca İngilizler yabancı gemilere ve denizcilere limanlarını büyük ölçüde kapatmıştır (Hinton, 1955:290). 1651’deki yasanın ardından patlayan 1652-54 İngiliz-Hollanda Savaşı’nın nedeninin bu yasa olduğu konusunda literatürde geniş bir mutabakattan söz etmek

mümkündür (Banaji, 2023:64; Menard, 2007:314).¹⁰ Bu yasa 1660 yılında daha sıkı korumacı koşullarda yenilendi ve “İngiliz denizcilik politikasının neredeyse iki yüzyıl boyunca merkezinde yer aldı.”

Kapitalist üretim biçiminin önceki üretim biçimlerinden farklılığı, iktisadi ve siyasi egemenliğini doğrudan zora başvurmaksızın gayri şahsileşmiş piyasa ilişkileri vasıtasıyla kurabilme potansiyelidir. Merkantil dönem İngiliz kapitalizmi ülke dışındaki, özellikle Afrika, Amerika ve Hindistan bölgesindeki iktisadi faaliyetlerini piyasa ilişkilerine dayanarak sürdürmemiştir. Bunun yanı sıra 17. yüzyılda uygulanan zorun yönü her zaman “merkez”den “çevre”ye doğru değildir. Avrupalı devletler de aralarında neredeyse sürekli savaş halindedir. Smith (1976:518-522) bunu, merkantilist kıskançlığın ulusal düşmanlığın şiddetini körükleyip alevlendirmesiyle ilişkilendirir. Smith tespitinde tamamen haksız değildir, ancak serbest ticaretin barışı getireceği tespiti de doğru değildir. Sermaye birikimi ülke sınırlarını aşacak olgunluğa eriştiğinde, ilkesel olarak kendine sınır olarak dünya piyasasını koyar. Ancak söz konusu dönem küçük çaplı üreticilerin yaygın olduğu ölçek ve/veya teknolojik gelişmeler vasıtasıyla verimliliğe dayalı maliyet azalışlarının/avantajlarının az olduğu bir dönemdir. Göreli artık değerden ziyade mutlak artı değeri hedefleyen sermaye birikiminin ilk hedefi bu nedenle diğerlerini birikim sürecinden dışlamak biçimindedir. Dolayısıyla kıskançlıktan çok sermaye birikim rejiminin tarihsel koşullarının söz konusu pratiği zorladığını ileri sürmek daha anlamlıdır. Dışlamada kullanılan fiili zor, sermaye birikiminin ilkel biçimine tekabül eder. Bu pratik için de güçlü devleti arzulamaktadır.¹¹ On yedinci yüzyılda yaşanan siyasal, hukuksal ve anayasal gelişmeler sonunda

¹⁰ Hill İngiliz devlet erkinin amacının değişimini bu yasayı örnek göstererek açıklar: “Parlamento tarafından bu politikanın benimsenmesi herhangi bir baskı grubunun zaferi değildi: bu İngiltere’nin ticari çıkarlarının agresif bir şekilde geliştirilmesinin hükümetlerin temel meselesi olması gerektiği anlamında yeni bir zaferdi.” (Hill, 2016). Ayrıca Hill bu savaşı “İngiltere tarihinde ilk devlet destekli emperyalist macera olarak” nitelendirir (Hill, 2016:199). Hindistan’da bunun da ötesine geçilmiş, sermaye, fiili olarak devlet erkini üstlenmiştir. Doğu Hindistan Şirketi’nin paralı askerleri, inşa ettirdiği kalesi mevcuttu ve gerektiğinde İngiltere adına savaş açma izni verilmişti.

¹¹ Sermayenin güçlü devlet arzusu, gücün biçiminde ve kullanımında kendisinin söz sahibi olduğu sürece sadece ilk birikim süreciyle sınırlanamaz. Örneğin, Franklin D. Roosevelt, bir Afrika atasözünü uluslararası diplomaside kullanır: “yumuşak konuş ve büyük bir sopa taşı; epeyce uzağa gidersin” (*Speak softly and carry a big stick; you will go far*); bu gibi saptamalara egemen iktisat yazarları çok da önem vermez. Sapanın kullanımının siyasi alanla sınırlı olduğunu varsayarlar, rayından çıkmış demokrasileri rayına oturtmak vs. gibi. İktisat teorisinin matematiksel estetiğinde bu türden bir çözümlenmeye yer açılmaz; teorinin dışında bir mesele olarak kabul edilir. Klasik ekonomi politik ve neoklasik teori ilkel birikimi kabul etmediğinden, dünya yıkılıp yeniden kurulsu bile, yeni veri şartlar altında analize başlamak ve devam etmek isterler. Emperyal devletlerin “kaynak tahsisi problemini” çözme hamlesinin hemen başlarında (1914), Roosevelt yazdığı bir yazıda “kaynak tahsisi”nde gücün önemine bir daha döner: “Ancak altı hafta önce Lüksemburg’un başına gelenler, son çeyrek yüzyılda Çin’in başına tekrar tekrar gelenler, büyük bir sopa

Hill'in belirttiği gibi, bu güçlü devlet arzusu gerçekleşmiştir Sermaye ile devletin çıkarlarını bir arada tutulabilmeyi arzulayan İngilizler, diğerlerine kıyasla güçlü devlete ulaşmıştır (Hill, 2016:202).¹²

Sermaye birikiminde devletin rolü alt başlığını bitirmeden “piyasa başarısızlığı-devlet başarısızlığı” alt başlığına değinmenin uygun olacağını düşünmekteyiz. Merkantil dönemde özellikle dış ticaret söz konusu olduğunda, kamu otoritesi liberal olmayan bir anlayışla düzenlemek istemektedir. Dönem itibarıyla vurguların değişebileceğinden söz ettik. Örneğin düzenlenmiş olmasına rağmen “piyasa” başarısı ile devlet başarısının her zaman eşgüdüm halinde olmayacağını Child şöyle ifade eder: “Ticaretle uğraşan tüccarlar, çok bilge ve iyi insanlar olmalarına rağmen, kendi özel ticaretlerini yoğun ve istekli bir şekilde sürdürürken, Krallığın kârı ya da gücüyle ilgili olduğunda ticaret konusunda her zaman en iyi yargıçlar değildirlere. Bunun nedeni, ..., zihinlerinin kendilerine özel kazanç ya da kayıp sağlayan şeylere odaklanması nedeniyle, düşüncelerini genel olarak Krallık için en avantajlı olana çevirmekten zevk almamaları olabilir” (Child, 1995a:26). Child bunun giderilmesi için piyasanın işlemlerini sağlayan aktörler olarak tüccarların özel kazançlarına odaklanması, kamusal otoritenin ise genel çıkarların korunması için düzenleme yapması gerektiğini tespit eder.

4. Ekonomi Politik bir Sorun Olarak Vergi

Dönemimizde kamusal müdahaleye ilişkin en çarpıcı sorunlardan biri *vergi alma hakkına* ilişkin yaşanan mücadelelerdir. Biri “kanlı” (1642-51 İç Savaş) diğeri Şanlı Devrim (*Glorious Revolution* 1689) olmak üzere iki keskin anayasal, siyasal değişim yaşayan İngiltere’de, 17. yüzyılın başlarından itibaren kraliyetin finansal sorunları artmış ve bu durum, kraliyeti yeni gelir kaynakları yaratmaya yönlendirmiştir. Yeni kaynak yaratmadaki yaratıcılıklarına rağmen, Clay

---

taşımayan hiçbir halkı yumuşak konuşmanın kurtaramayacağını göstermektedir.” <https://www.britannica.com/event/Big-Stick-policy> (erişim tarihi 19.04.2025). Marx merkantilistlerin “burjuva üretimin sırrını kaba bir saflıkla açığa vurduklarını” belirtir; bu tespit her ne kadar değişim değeri konusunda olsa da yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi, bu tespit genelleştirilebilir (Marx, 2020:199). Merkantilist yazarları herhalde en çok da bunun için önemsemek gerekiyor.

¹² Türkiye’de neoliberal doktrinizasyon sürecinin bir parçası olarak, liberal çevreler Anglo-Sakson dünyanın sermayenin biçimlendirdiği, devlet müdahalesi olmadan, serbest piyasanın işleyişi ile kendiliğinden geliştiğini söyleyip dururlar. İngilizler, sermaye birikim sürecinin sekteye uğramaması için ölülerinin nasıl gömüleceğine bile müdahale etmiştir. Bkz. “Yün ile Gömme Yasası” (Burying in Wool Act 1666), <https://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/18-19/4/paragraph/1/enacted> (son erişim tarihi, 21.02.2025) yasanın amacı yünlü endüstrisini teşvik etmektir.

siyasal kısıtlamalar nedeniyle, özellikle ağır harcamaların olduğu savaş dönemlerinde kraliyetin gelirlerini yeterince arttıramadığını belirtir. Clay'ın siyasal kısıtlamalar olarak tarif ettiği en önemli kurumlardan biri Parlamento'dur (Clay, 2005:256). Sürekli olarak kraliyeti yeni vergi konması, var olanların arttırılması gibi konularda kısıtlamak istemektedir. Örnek olarak İç Savaş sonrası sadece tahtını değil, canını da kaybeden I. Charles'ın elinden alınmak istenen gümrük resmini verebiliriz. İthal edilen bazı mallardan tonaj ve pound (*tonnage and poundage*) başına alınan bir gümrük resmi olan -ki bu 14. yüzyıldan beri hayat boyu Krallara verilmektedir- geleneksel gümrük resimlerini, Parlamento 1625 yılında hayat boyu vermeyi reddederek bir yıllığına verdi. Yasa kabul edilmeden önce I. Charles Parlamentoyu feshetti ve söz konusu olan vergileri Parlamentonun onayı olmadan toplamaya devam etti (Hill, 2016:70, 426). Bu olay, avam kamarasının vergi konusundaki hassasiyetine ilişkin benzer çok sayıda örnekten biri olarak elbette bir vergi konusudur ancak aynı zamanda yükselen burjuvazi ile Kraliyet arasında ancak 1689'da Şanlı Devrim ile sonuçlanacak olan ekonomik, siyasal ve anayasal alanda yapılan mücadelenin sembollerinden biri olarak değerlendirilmelidir.¹³

Dolayısıyla merkantil dönemi en azından 1688-9 Şanlı Devrim'e kadar başka pek çok konuda olduğu gibi, vergi konusunda da çalkantılı bir dönem olarak nitelemek yanlış olmaz. Pek çoğu kraliyet beratıyla (izni) iş gören şirket temsilcisi ve/veya hissedarı olması nedeniyle merkantilist yazarların bu siyasal çalkantıdan etkilenmediği söylemek iyimserlik olur. Aşağıda biri yüzyılın başlarında diğeri sonlarında yazan iki merkantilistin yazılarında vergi ve vergi dolayımındaki meselelere yaklaşımlarını ortaya koyarak, merkantilistlerin vergiyi sermaye birikiminin bir kaldıracı olarak değerlendirdiklerini göstermeye çalışacağız.

Mun (1995) vergi konusuna kitabında üç bölüm ayırır. Konuyu "hükümdarın adaletli biçimde gelirlerini nasıl artıracığı" başlığı altında işlemeye başlar, peşinden "büyük hükümdarların hazine depolamasının gerekli olup olmadığını" tartışır ve "bir Prens her yıl rahatlıkla biriktirebileceği hazine miktarı nedir" soruna yanıt vermeye çalışarak bitirir. Her ne kadar ilk olarak tartıştığı şey hükümdarın gelirini nasıl arttıracığı olsa da aslında hükümdarın aşırı vergi

¹³ Elbette vergi konusundaki Kraliyet ile Parlamento arasındaki çekişmeler 1625 yılında başlamadı ancak bu tarihten sonra çekişmelerin şiddetinin attığı söylenebilir. Kral'ın parlamento onayı olmaksızın vergi toplamaya devam etmesi, 1626 yılında zorunlu borçlanmaya (*forced loans*) giderek, borç vermeyi reddedenlerin yargısız olarak hapsedilmesi daha önce sadece kıyı kentlerinden alınan gemi parasının (*ship money*) ülkenin her yerinden alınmaya başlanması örnek gösterilebilir (Hill, 2016:74-5).

koymasına karşı gerekçeler ürettiğini söylemek mümkündür. Mun, hükümdarın tebaasını olağanüstü veya aşırı biçimde vergilendirmek için adil bir nedeninin olması gerektiğini belirtir: “Ve böylece güçlü bir Prens, tebaasının servetini ve sevgisini korumada, onları değiştirmekten ve *kışkırtmaktan (provoke)* başka bir işe yaramayan gereksiz vergilerle zenginliklerini biriktirmekten daha güçlü olacaktır” (vurgular tarafımızca eklendi, Mun, 1995:127-8). Bu sözlerdeki vergi bağlamında kurulan sevgi ve kışkırtma ilişkisinin var olan karmaşık siyasal ortamın doğrudan bir yansıması olup olmadığı tartışmasını burada yapamayız. Ancak Mun’un, yeni vergi koymanın veya var olanın artırılmasının siyasal bir sonucu olabileceğine işaret ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Başka bir mesele de tabii ki verginin gerekli olup olmadığına kimin, nasıl karar vereceğidir. Parlamantonun varlığını bunun için önemli görür. Vergi meselesinde kraliyeti, soyluların küstahlığı ve Avamın zarar verici eylemleri arasında tarafsız bir konumda görmek ister ve Parlamento’ya toplumsal uyumun sağlanması bakımından olumlu bir rol atfeder:

“Yalnız şunu da uyulması gerekli bir kural olarak eklemek isterim ki, olağan vergilerle alınabilecek miktardan daha fazla hazine toplanması gerektiğinde, katkıları genel rıza ile verilmedikçe asla memnun olmayan halkın nefretinden kaçınmak için bu her zaman eşitlikle yapılmalıdır: Bu amaçla Parlamantoların icadı, bir Prensi iki taraftan birine bağlı kalmaya zorlamadan, ama her ikisini de kayıtsızca destekleyerek, soyluların isyanlarını dizginleyerek ve Avam Kamarasının haksızlıklarını telafi ederek, bir kral ve tebaası arasında tatlı bir uzlaşma sağlamak için mükemmel bir hükümet politikasıdır. Bir Krallığın ortak huzuru için bundan daha mantıklı ya da bir kralın güvenliği için bundan daha özenli bir şey tasarlanamazdı” (Mun, 1995:130).

Parlamento’nun uyumu sağlayan bir araç olarak gösterdiği işleve ilave olarak hükümdarı ve saray ahalesinin aşırı harcamalarını gündemine alır. Teveccühü hak etmeyen, değersiz kişilere hükümdar tarafından yapılan harcamalar ile -ki bunlar dönemin İngiliz toplumu için genellikle lüks ve ithal ürünlerdir- toplumun genel refahı arasında ters bir ilişki kurar (Mun, 1995:128). Mun açıkça telaffuz etmez ama kraliyetin ve etrafında yaşayan saray ahalesinin harcamalarına sınır koyulmasını istediği de aşikâr sayılabilir. Kitabının 18. bölümünde bugünkü terimlerle denk bütçe diyebileceğimiz bir düşünce geliştirir. Yukarıdaki aşırı harcamaya karşı olan fikrini temel alarak, kraliyetin harcadığından fazlasını hazinede biriktirmemesi gerektiğini belirtir. Özel kişiler için makul kabul edilen harcadığından daha fazlasını biriktirme davranışının, hükümdar için geçerli olmayacağını ve hazinede gerçekleştirilecek olan birikimin bir orana, kurala bağlı olması

gerektiğini belirtir (Mun, 1995:130-3). Aksi halde gerçekleşecek durumu, bugünkü vergi tahsilatının gündelik jargonundaki benzer biçimde örneklendirir. Hükümdar “dış ticaretten elde edilenden daha fazlasını hazineye biriktirirse tebaasını kırpma yerine derisini yüzecektir; böylece gelecekteki kırpa imkanını ortadan kaldırdığı için kendini perişan edecektir” (Mun, 1995:131).

Mun’un Kraliyet izni ile ticaret yapan Doğu Hindistan Şirketi’nin yöneticisi olarak Kraliyet ile parlamento arasında orta yol arayışları beklenmedik bir durum sayılamaz.¹⁴ Ancak yine de metninde, vergi konusunda günümüzde de geçerli olan verginin bir yasama işlemi sonucuna ve kurala bağlı olma isteğinin tarihsel izlerini görmek mümkündür. Söz konusu metinler, iktisat/maliye disiplininin bir anlamda proto-metinleridir. Bu nedenle de pek çok eksikliği barındırdığından, olgun bir iktisat/maliye tartışması beklemek iyimserlik olur. Yanı sıra makro istatistiki veriler bakımından var olan yetersizlik de optimum, maksimum vergi oranı, bütçe dengesi vb. gibi kavramların ve analitik araçların gelişimine olanak vermemektedir. Aktarılan örnekte olduğu gibi, ampirik olarak gözlemlenen dönemin en önemli endüstrilerinden birinin hammadde kaynağını oluşturan yünün sürdürülebilirliği sorununa işaret edip, sürdürülebilir bir bütçe fikrinin el yordamıyla geliştirilmiş olduğu söylenebilir. İlave olarak, 1620’li yıllarda yani İç Savaş öncesi, Parlamento’yu Kraliyete karşı bir denge unsuru gibi değerlendirmesi, yükselen burjuvazi/sermaye sınıfının devlet yönetimini şekillendirmek isteğinin “erken” örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Üzerinde duracağımız ikinci yazar 1699 yılında, “Dış Ticaret Dengesinde Halkı Kazançlı Hale Getirmenin Muhtemel Yöntemleri Üzerine Bir Deneme” adlı eserini yazmış olan Charles Davenant’tır (1656-1714). Davenant, ihracat ve ithalat genel komiserliğinin yanı sıra parlamenterlik yapmış ve çeşitli vergi komisyonlarında görev almıştır. Ayrıca İngiltere’nin erken dönem en önemli istatistik çalışmalarını yapan Gregory King’in yakın çalışma arkadaşısıdır -ki Davenant’ın bazı yazılarının King’e ait olduğu iddia edilir. Yukarıda adını andığımız çalışması ile William Petty’nin “Politik Aritmetik” geleneğini devam ettirdiği söylenen Davenant, kitabında sık sık King’in el yazmalarına atıf yapmaktadır (Magnusson, 1995:32-5). Söz konu el yazmaları, üzerinde durduğumuz dönem için hayli detaylı, nüfus, nüfusun alt kırılımları (yaş, cinsiyet, ölüm

¹⁴ Mun’un kitabı ölümünden (1641) sonra, 1664 yılında yayınlanır ancak 1620’li yıllarda yazdığına yönelik önemli bulgular mevcuttur. 1628 yılında Doğu Hindistan Şirketini savunmak için “Şirketin ve Güvernörünün İtirazı ve Dilekçesi” adıyla yazdığı broşürün, kitabının analitik çekirdeğini oluşturduğunu söylemek mümkündür (Gould, 1955:161-2).

vs), işgücünün sektörel istihdamı, ekilebilir alan ve bunun muhtemel ürünleri, İngiltere'nin toplam geliri ve tabii ki vergi istatistiklerini ve tahminlerini barındırır. Davenant ele aldığımız çalışmada bütün bu meselelere değinir.

Davenant da Mun gibi, genel tüketim mallarına (ücret mallarına) konulan verginin ücretleri arttıracığını yani verginin yansımaları tespit eder ancak bunu bir kademe ilerleterek iç piyasaya ve dış piyasaya etkisini birbirinden ayırmaya çalışır. Sadece iç ticareti ilgilendirseydi vergi artışının tam yansımadan dolayı etkisiz kalacağını düşündüğünden, önemli görmez. Ancak böyle bir vergi nedeniyle artan emtia fiyatlarının yabancı ülkelerin İngiliz mallarına olan talebini azaltacağını ve söz konusu ülkelerin kendi üretimlerini gerçekleştirme yoluna gidebileceklerini belirtir:

“İmalata gelince, barış zamanında yüksek vergiler, İngiltere'nin zenginliğinin bu ana bölümü için tamamen yıkıcıdır; çünkü malt, kömür, tuz, deri ve diğer şeyler pahalı bir fiyata sahipse, hizmetçilerin, işçilerin ve zanaatkarların ücretleri sonuç olarak yükselecektir, çünkü gelir, giderle bir miktar orantılı olmalıdır; yoksulları çalıştıranlar, emek ya da üretim ücretlerinin arttığını görürlerse, mallarının fiyatını yükseltmek zorunda kalırlar, yoksa yaşayamazlar.”...“Ancak barış zamanlarında bu tür gümrük vergilerinin (*duties*) sonucu en ağır şekilde, çoğunun değeri malzemeden çok *işçilikten gelen* yüklü imalatlarımıza yansiyacaktır; ve eğer bu yüklü imalatların fiyatı yükselirse, kısa bir süre içinde, ticaret yaptığımız ülkelerin, yapabildikleri kadarıyla kendi imalatlarını kurmalarını ya da aynı tür ve kullanımdaki malları daha ucuza alabilen uluslardan satın almalarını zorunlu kılacaktır... Bu yüzden yalnızca malzemeye değil, aynı zamanda imalata da değer vermeliyiz; *imalatçıya ağır yükler yüklemeyerek* bunu elimizden geldiğince kolaylaştırmalıyız: Yünlü mallarımız dış ihracatımızın üçte ikisini oluşturduğuna göre, eğer ticaret dengesinde kazançlı çıkmayı umuyorsak, ki bu soruşturmalarda peşinde olduğumuz şey budur, kamunun başlıca amacı bu olmalıdır” (italikler tarafımızca eklendi, Davenant, 1995:236-7).¹⁵

Kamunun başlıca amacının yüklü ihracatının arttırılması olarak tespit edilmesine dikkat çekmek isteriz. 1689'da bir anlamda “burjuva monarşisi”ne dönüşen İngiltere için bu amaç devlet ile sermaye arasında kurulan birlikteliğin, vergi konusuna bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

¹⁵ Günümüz terimleri ile verginin yansıması sonucunda oluşan fiyat artışının talebin fiyat esnekliği vasıtasıyla talebin düşeceğini Davenant pratik olarak ifade ediyor. Ancak bunun geçerli olabilmesi için, ihracatın elbette baskı ve fiili zorla gerçekleşmemesi gerekir. Dobb'un (1992:184) belirttiği gibi, “merkantilist ticaret teorisi esas olarak, bağımlı bir sömürge sisteminin işletilmesine uygulandığında anlam kazanıyordu.” Davenant'ın aklında, talebin fiyat esnekliğinin geçerli olabileceği ülkeler olmalı.

Davenant bu konuyu doğrudan tartışmaktan kaçınmaz; vergi, iyi yönetim ve zenginlik (refah) arasında ilişki kurar:

“[B]ir ülkenin zenginliğinin büyük ölçüde işlerinin doğru bir şekilde yönetilmesinden kaynaklandığını göstermeye çalışacağız. Ancak, bazen, İngiltere'nin 1688 yılına kadar ve bundan önceki iki saltanat döneminde yaptığı gibi, işlerin çoğunlukla kötü yönetildiği yerlerde zenginliğin artması olabilir; ancak, o yirmi sekiz yıl boyunca zenginliğimizin bu kadar hızlı artmasının gerçek nedenini dikkatle inceleyen herkes, bunun, o süre boyunca hükümete diğer uluslara kıyasla çok az vergi ve harç ödememizden kaynaklandığını görecektir.”¹⁶

Vergi ile refah ilişkisini, toplanılan verginin kötü kullanımının doğuracağı siyasi sonuçlara da taşır:

“Diyelim ki, hırslı ve çaresiz bir grup insan bu düşüncelerle hareket ediyor ve efendilerini mutlaklaştırmaya kararlı, böylesine geniş bir gelirin yardımıyla Anayasamızı (*Constitution*) tamamen yıkamazlar mı? Keyfi Bakanlar daha önce Maliye'yi durdurdular ve eğer aynı Mühre sahip adamları sahnede görürsek, aynı kötü önlemleri almaları imkânsız değildir, özellikle de daimî bir Ordu ile desteklenirlerse” (Davenant, 1995:300).

Davenant bir sınırlama getirme derdindedir; Kraliyet'in Parlamento'yu işlevsiz hale getirecek gelirler elde edebilmesini anayasal bir hata olarak değerlendirir ve bu türden bir imkânın varlığında kraliyetin mutlak hale getirilmesi için çalışılabileceğini belirtir. Meramını tam olarak aktarabilmek için yine uzunca bir alıntıya başvurmamız gerekmektedir:

“Bir kuşatmadan korkan bir kent, doğası gereği bir yerde kendini zayıf bulduğunda, savunucuların ilk dikkati o mevziyi ellerinden geldiğince güçlendirmektir. Aynı şekilde, bir yönden saldırıya açık olan bir Anayasa (*Constitution*) da o bölümünü sert yasalarla

¹⁶ İç savaş sırasında kral olan I. Charles 1659 yılında idam edildi ve İngiltere'de cumhuriyet, “*the Commonwealth*” ilan edildi. Bu dönem baba Oliver Cromwell ve oğul Richard Cromwell yönetiminde 1660'a kadar sürdü. Oğul Cromwell'in Fransa'ya sürgünlüğü sonrasında Ordu ve Parlamento I. Charles'ın oğlunu II. Charles olarak tahta oturttu ve 1688'e kadar sürecek Restorasyon dönemi başladı. Davenant'ın kastettiği, kötü yönetilen 28 yıl işte bu Restorasyon dönemidir. Bu dönemde, 1660-1688, el koyulan kilise, kraliyet ve yanlıların topraklarının geri verilmesini amaçlayan, “Tazminat ve Bağışlama Yasası” çıkarıldı. 1643'te kaldırılan vergi gelirlerinin toplanmasında iltizam usulüne 1662'de geri dönülmesi gibi uygulamalar gerçekleşti. Daha sonra gümrük vergilerinin iltizama verilmesinden 1671'de, tüketim vergilerinden ise 1683'te vazgeçilmiştir, yani çekişme Restorasyon döneminde de son bulmamıştır. Hill iltizamın kaldırılmasını “maliye politikasında bir devrim” olarak değerlendirir. İltizamın kaldırılması “yeni bir kamu görevi” oluşturdu ve “hızla genişledi” (Hill, 2016:272).

güçlendirmelidir. Bu nedenle Maliye Bakanlığı'nın etrafı mümkün olan tüm maharetle çevrilmelidir ki, cesur ve planlı Bakanlar tarafından asla işgal edilmesin. Oraya yapılacak bir müdahale, tüm sivil haklarımızı bir anda ortadan kaldıracaktır. Hayır, faiz ödemeleri devam etse bile sadece anaparanın durdurulması Anayasamız için ölümcül olacaktır, çünkü Parlamentoları işe yaramaz hale getirecek kadar büyük bir gelir kalacaktır. Ve eğer kötü adamlar bu şekilde kendileri için bir düzen kurarlarsa, masraflarını karşılamaya ve davranışlarından hoşnut olmayacakları kişileri korkutmak için bir ordu bulundurmaya yetecek bir gelire sahip olacaklardır.” (Davenant, 1995, s.300).¹⁷

Davenant kitabı boyunca Parlamento ile kraliyet arasındaki finansal kaynakların kontrolü meselesini King'in sağladığı istatistikleri de kullanarak tekrar tekrar tartışır. Parlamento ile kraliyet arasındaki bu mücadele 1714 yılında parlamentonun maliyenin tüm denetimini ele geçirmesi ile nihai çözüme ulaşır (Hill, 2016:13).

Dönemimizdeki iki önemli finansal gelişime değinerek bu alt bölümü bitirelim. 1692 yılında Fransa ile savaş halindeyken iç ve dış borçlanmasını idare edecek olan Ulusal Borçlar İdaresi (*National Debt*) kuruldu ve bu kurum daha sonra resmi statü kazandı. 1694'te yine Fransa ile savaş ortamında devlete borç vermek için *Bank of England* kuruldu. Ayrıntısına burada giremeyiz ancak McNally'nin belirttiği gibi, bu borcu verecek olan iştirakçiler, “farkında olmadan bankacılıkta ve devlet finansmanında devrim yapacak bir deneye girişmişlerdi.” Banka mevduat makbuzu, bono ve çek sürmeye yetkilendirildi; böylece devlet borcu ilk defa altın ve gümüşle değil, büyük ölçüde kâğıt para kullanılarak (banknot ve bono) verilmişti. Bunun peşi sıra, 1698'te Banka'nın banknotları vergi ödemelerinde kabul edilmeye başlandı. Kâğıt paranın en azından vergi öderken elden rahatlıkla çıkarılabileceği için kullanım yaygınlığı arttı. Kâğıt para bir yandan devletin borcuna diğer yandan ise alacağına dayandığından genel kabul görmesi kolaylaştı. Ancak

¹⁷ Restorasyon döneminde II. Charles'ı takiben 1685'te II. James tahta oturdu. Artan ticari gelirleri ve Londra bankerlerinden doğrudan borçlanarak Parlamento'ya başvurmadan ordusunu büyütebildi. McNally (2023:199) bunu “burjuva kudretinin iki odağından, Parlamento'dan ve finans piyasalarından bağımsız bir kraliyet rejimi heyulası”nın belirmesi olarak değerlendirir. Davenant'ın dikkat çekmek istediği “kötü adamlar” bu ikisine karşı kraliyeti güçlendirenlerdir. Şanlı Devrimden yaklaşık on yıl sonra geçmiştekilerin tekrar etmemesi için bir anlamda uyarıyor. Daha önce belirttiğimiz gibi, kâr/sermaye ve güç/devlet dönemimizde birbirinden ayrı düşünülmez ancak Parlamento gücü/devleti doğrudan kendisine bağlamak istemekte dolayısıyla kraliyetin kendinden bağımsız olarak ne bir mali kapasite geliştirmesine ne de buna bağlı olarak sürekli ordu bulundurmasını istemektedir. Brewer parlamentonun politikasını kraliyetten vazgeçememek ancak kralı parlamentoyla sınırlamak olduğunu belirtir (*king in parliament*) (Brewer, 1989:18).

değerli madenlerden hemen vazgeçilemezdi, Banka'ya bonoları ve banknotları karşılması için kasasında belirli bir miktarda altın rezervi bulundurulması şart koşuldu (McNally, 2023: 202-6).

5. Sonuç

Bu çalışmada, tarihselliği bağlamında merkantilizmin kısa bir değerlendirmesini sunarken, sermaye birikim sürecinde devletin doğrudan “göreve” çağrılmasını temsil gücü olduğunu düşündüğümüz örneklerle ortaya koymaya çalıştık. Örneğin, güç konusunda burjuvazi içerde kraliyet tarafından kontrol edilen düzenli orduya şüpheyle bakarken, dışarda deniz gücüne sırtını dayamış veya Doğu Hindistan Kumpanyasında olduğu gibi, gerektiğinde gücü bizzat kendisi oluşturmuştur. Vergi meselesindeki odağında ise “yasadışı vergi olmaz” ilkesinin kabul edilmesine yönelik “Parlamentar mücadele” ile verginin sermaye birikimine mâni olmayacak biçimde belirlenmesi olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde kamu maliyesi bakımından tartışması manasız olarak değerlendirilebilecek “yasadışı vergi olmaz” ilkesi merkantilist dönemde, kraliyet ile parlamento arasındaki en önemli çatışma noktalarından biriydi. Bu ve sermaye birikimi önünde engel olduğunu düşündükleri vergi meselelerini, yükselen burjuvazi parlamento aracılığı ile isteklerini Kraliyete kabul ettirmeyi başarmıştır.

Merkantilist dönemde İngiliz burjuvazisi, koloniler, Afrika'daki insan ticareti, Batı Hint adalarının yağmalanması başta olmak üzere ilk birikim sürecinin ya da başka bir deyişle “ilk günahın” sürekliliği bakımından adeta iki ayrı dünya tasarımı içinde iş görmektedir. İçerde, Haklar Dilekçesi (*Petition of Right*, 1628) ile kraliyetten parlamentonun onayı olmadan vergilendirme yapılmaması, sebepsiz hapis cezası verilmemesi, tebaanın üzerine asker gönderilmemesi ve barış zamanında sıkıyönetim uygulanmaması istenmektedir. Bu isteklerin, sonradan liberalizm olarak adlandırılacak olan siyasal düşüncenin temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Benzer biçimde, 1689'da parlamentonun kabul ettiği, başka bir belgede ise, Haklar Bildirgesi (*Bill of Rights*) ile serbest seçimler, ifade özgürlüğü, dilekçe hakkı ve mahkemelerde insanlara adil muamele hakkı tanınmış ve liberal düşüncenin en azından ilgili kısımları yasalaşmıştır. Bu örneklerle dikkat çekmek istediğimiz husus, içerdeki dünya tasarımının, liberal düşüncenin, dışarıya taşınmaması hatta belirli şartlar altında “haklı savaş” doktrinine dahi dönüştürülebilmesidir. Başka bir deyişle “kârın ve gücün” dış dünyada ayrılmaz biçimde kullanılması konusunda herhangi bir sakınca görülmemesidir. İngiltere'de kapitalizmin gelişiminde bu iki dünya tasarımından sadece içerdekine vurgu yaparak, bireysel özgürlüklerin kapitalizmin gelişimi açısından önemine atıf yapanlar, bu

sürecin aslında aynı bedenin iki ayağından biri olduğunu görmezden gelmektedir. Halbuki dış dünyadaki ilkel birikim süreçlerinin İngiltere'ye Sanayi Devrimi'ne giden yolda önemli katkılar yaptığına yönelik çok sayıda çalışma vardır.

Smith'in yukarıda belirttiğimiz tespiti, merkantil politikaların -en azından o dönemki uygulama pratikleri bağlamında- ulusal rekabeti ve düşmanlığı kışkırttığı, doğrudur. Ancak klasikler ve sonrasındaki liberal iktisatçıların, serbest ticaretin uluslararası barışı da getireceği yönündeki iddialarının doğruluğu ise şüphelidir. Bu iddia sermayeye/burjuvaziye örtük olarak barışçıl bir varoluşsal nitelik atfetmektir. Bu varoluşsal kabul, sermayenin devlet ile evliliğinden doğan, Tilly'nin (2020) tabiriyle "sermayeleşmiş zor"un neden olduğu tarihsel olayları görmezden gelir. Sermaye birikiminin sınırının dünya piyasası olduğunu göz önüne aldığımızda, sermaye dünya piyasasını hedefler ve ister istemez genişlemesinin bir aşamasında başka bir sermaye-devlet ile karşılaşır. Bu karşılaşmaların her zaman barışçıl sonuçlar doğurmadığının örnekleri kapitalizm tarihinde mevcuttur. Sermayenin ortaya çıkardığı barışçıl olmayan sonuçlar, merkantilistlerden farklı olarak, "gelişmiş" anaakım iktisat teorisinin temsilcileri tarafından dışsal nedenlerde bulunmaya çalışılır. Bu dışlama hamlesinin iktisat teorisi açısından bir gelişme mi yoksa gerileme mi olduğu ise bir tartışma konusu olarak önümüzde durmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik komite onayı ve/veya yasal/özel izin gerektirmeyen bu çalışma, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

Araştırmacının Katkı Oranı Beyanı

Yazar makalenin tek yazarı olduğu için katkı oranı %100'dür.

Araştırmacının Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Ahmed, S.& Bick, A. (2017). *Trump's national security strategy A new brand of mercantilism?* Carnegie Endowment for International Peace Publications.
- Atkinson, R. D. (2021). *China's "innovation mercantilism" reduces the rate of global innovation.* Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Banaji, J. (2023). *Ticari kapitalizmin kısa tarihi* (çev. M. M. Özeren). İstanbul:Dergâh.
- Barth, J. (2016). Reconstructing,mercantilism: consensus and conflict in British Imperial economy in the seventeenth and eighteenth centuries, *The William and Mary Quarterly* , 73(2), 257-290
- Beckert, S. (2020). *Pamuk imparatorluğu: tek bir meta ile kapitalizmin küresel tarihi* (çev. Ali Nalbant). İstanbul:Say Yayınları.
- Brewer, J. (1989). *The sinews of power: war, money and the English state, 1688–178.* Unwin Hyman.
- Cary, J. ([1695]1995). A discourse concerning the East-India trade. iç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism VII*, (ss.1-9). Routledge,.
- Clay, C.G.A. (2005). *Economic expansion and social change: England 1500-1700 Vol. II: industry, trade and government.* Cambridge University Press.
- Child, J. ([1681]1995a) A treatise concerning the East-India trade. iç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism VII*, (ss.26-54). Routledge,.
- Child, J. ([1693]1995b). A new Discourse of trade. iç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism V.III*, (ss.1-136). Routledge.
- Conti, T.C. (2018). Mercantilism: a materialist approach. *Scandinavian Economic History Review*, 66(2), 186-200.
- Clement, S. ([1695]1995) A discourse of the general notions of money, trade,& exchanges, as they stand in relation each to other. iç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism, V.III.*, (ss.336-394). London: Routledge.
- Davenant, C. (1699/1995). An essay upon probable methods of making a people gainers in the ballance of trade. iç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism V.III*, (ss.207-365). Routledge.
- Dobb, M. (1992). *Kapitalizmin gelişimi üzerine incelemeler*, (çev. F. Akar). İstanbul:Belge Yayınları.
- Gould, J.D. (1955). The date of England's trasure by forraign trade. *Journal of Economic History*, 161-2.
- Helleiner, E. (2019). Varieties of American neomercantilism. *European Review of International Studies*, 6 (3), 7-29.
- Hill, C. (2016). *İngiltere 'de devrim çağı 1603-1714*, (çev. U. Kocabaşoğlu). İstanbul:İletişim.

- Hinton, R.W.K. (1955). The mercantile system in the time of Thomas Mun. *The Economic History Review*, New Series, 7(3), 277- 290.
- Marx, K. (2011). *Kapital: ekonomi politiğin eleştirisi I. cilt*, (çev. M. Selik& N. Satlıgan). İstanbul:Yordam.
- Marx, K. (2015). *Kapital: ekonomi politiğin eleştirisi III. cilt*, (çev. M. Selik& E. Özalp). İstanbul:Yordam.
- Marx, K. (2020). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı*, (çev. S. Belli). Sol Yayınları.
- Magnusson, L. (1995). Introduction. İç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism V.I*, (ss.1-48). Routledge.
- McNally, D. (2023). *Kan ve para: savaş, kölelik ve devlet*, (çev. C. Somel). İstanbul:Yordam Kitap.
- Menard, R. R. (2007). Plantation empire: How sugar and tobacco planters built their industries and raised an empire, *Agricultural History*, 81(3), 309-332.
- Muldrew, C. (2001). 'Hard food for Midas': cash and its social value in early modern England. *Past and Present*, 170, 78-120.
- Mun, T. ([1664],1995). England's treasure by forraign trade. İç. Lars Magnusson, (ed.). *Mercantilism V.I*, (ss, 81-146). Routledge.
- Roberts, L. ([1641]1995). The treasure of traffike, İç. Lars Magnusson (ed.). *Mercantilism V.I*, (ss.231-275). Routledge.
- Smith, A. (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. The University of Chicago Press.
- Tilly, C. (2020). *Zor, sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu*, (çev. K. Emiroğlu). Ankara:İmge.
- Wood, E. M. (2016). *Sermaye imparatorluğu*, (çev. O. Köymen). İstanbul: Yordam.

EXTENDED ABSTRACT

Although mercantilism is an old concept of political economy, it has become widely used after the 2008 global economic crisis, as state interventions in the economy have become more visible. Adam Smith, who devoted approximately one-fifth of "The Wealth of Nations" to criticising mercantilism. Since Smith, liberal economists advocating for free trade and competition have engaged in an ideological struggle against mercantilism.

Mercantilists do not limit the role of the state merely to economic matters, such as incentives, customs duties, and tax incentives; they also wish to utilise the state's political and military power to ensure the continuity of capital accumulation. One of the most important claims they agreed upon and consistently defended over a period of approximately one hundred and fifty years is the inseparability of "power and profit." Although there are differing opinions regarding which should take priority, there is consensus that the two cannot be separated from each other.

The first section of this study discusses the Midas Fallacy, as claimed by Smith and his followers. The issue is examined in an attempt to understand it within its historical context. In the following section, we provide examples where mercantilists attempted to determine economic policies and try to present concrete examples of the role they assigned to the state in the capital accumulation process. In the final section, it is to be evaluated the views of mercantilist writers on taxation within the context of the "political" transition process that took place in 17th-century England.

England suffered from coin shortage throughout the 17th century. While coin demand increased by five hundred percent between 1540-1600, the increase in coin supply remained at approximately sixty percent (McNally, 2023:214). This shortage in the 16th century continued into the following century without diminishing in severity, and England experienced a profound economic crisis at the beginning of the 17th century, largely caused by the scarcity of money/coins. In the absence of paper money or fiat currency, the continuation of trade and the accumulation of wealth depended on coins minted from precious metals. Under these conditions, solutions were provided through temporary methods that could collapse at any moment. McNally notes that one of the applied solutions was credit-based transactions, credit purchases gradually increased relative to cash transactions. Additionally, attempts were made to conduct business with tokens minted from what could be called worthless metals—iron, copper, etc.

Liberal economists, particularly Smith, have argued that free trade would bring not only prosperity but also peace to nations. Due to the separation of the economics and the politics, these began to be evaluated by different categories of verification, and the relationship between the exercise of state power and capital accumulation processes became difficult to detect. In the mercantilist period, however, the use of state power in the economy—in other words, the state's contribution to capital accumulation—is detectable even through simple observation.

As Marx ironically put it, "a pure and unblemished atmosphere has always reigned in the meticulously kept records of political economy." (Marx, 2011:687). During the mercantilist period, as we attempt to demonstrate, when "trade wars" were mentioned, they often referred to actual warfare in the literal sense of the word. Today, however, under the influence of the "unblemished and pure atmosphere" that Marx pointed to, the term is most often understood to mean customs tariffs, state subsidies, and quotas. Liberal economists concerned with "trade" frequently reduce "war" to matters of political imprudence and the like. In this sense, just as contemporary liberal economists attempt to mystify the stage of surplus-value appropriation in the capitalist mode of production, they similarly attempt to mystify the role of states' use of force in capital accumulation, treating the direct use of force as outside the economic analysis.

A mercantilist writings on the inseparability of profit and power states the following: "Now power and security can be considered in two ways: either defence or offense; if the previous claims are accepted, well-regulated trade enriches a prince, his nobles, gentiles, and his subjects, which is necessary, and it will be easy for me to justify this point as well; for what produces wealth also produces power and security, so that, whether offense or defence, treasure is the nerve and sinew of war" (Roberts, 1995:273).

One of the most striking issues concerning public intervention in our era is the struggles over the right to tax. In England, which experienced two revolutionary constitutional and political transformations—one "bloody" (the Civil War of 1642-51) and the other the Glorious Revolution (1689)—the financial problems of the monarchy increased from the early 17th century onwards, and this situation compelled the monarchy to seek new sources of revenue. Mun states that a sovereign must have a just reason to tax his subjects extraordinarily or excessively: "And thus a mighty Prince will be more powerful in preserving the wealth and affection of his subjects than in accumulating riches through unnecessary taxes that serve no other purpose than to alter and *provoke*

---

them" (emphasis added by us, Mun, 1995:127-8). We can comfortably state that Mun indicates that imposing new taxes or increasing existing ones could have political consequences. Another matter is, of course, who will decide and how whether taxation is necessary. He considers the existence of Parliament important for this purpose. In matters of taxation, he wishes to see the Crown in a neutral position between the insolence of the nobility and the harmful actions of the Commons and attributes a positive role to Parliament in terms of ensuring social harmony. Davenant is also concerned with imposing a limitation; he considers it a constitutional error for the Crown to be able to obtain revenues that would render Parliament ineffective, and notes that in the presence of such a possibility, efforts could be made to make the monarchy absolute. He states: "A city fearing a siege, when it naturally finds itself weak at a certain point, the first concern of the defenders is to strengthen that position as much as they can. Likewise, a Constitution that is vulnerable to attack from one direction must also fortify that part with strict laws. Therefore, the Treasury must be surrounded with all possible skill, so that it may never be occupied by bold and scheming Ministers. An intervention there would eliminate all our civil rights at once."

It is true that mercantilist policies—at least in the context of their practical applications at the time—incited national competition and hostility. However, the validity of the claims made by the classical and subsequent liberal economists that free trade would also bring international peace is questionable. This claim implicitly attributes a peaceful existential quality to capital/the bourgeoisie. This existential assumption disregards the historical events caused by what Tilly (2020) terms "capitalised coercion" born from the marriage between capital and the state. When we consider that the limit of capital accumulation is the world market, capital targets the world market and inevitably encounters another capital-state at some stage of its expansion. Examples demonstrating that these encounters do not always produce peaceful outcomes exist throughout the history of capitalism.